

NRO 14085 Halle- och Hunneberg - Trollhättan, Vänersborg, Grästorps kommuner

Område av riksintresse för naturvård **Områdesnummer:** NRO 14085 **Områdesnamn:** Halle- och Hunneberg **Kommun:** Trollhättan, Vänersborg, Grästorp **Kartblad:** 8C NV, SV **Area:** 7418 ha **Naturgeografisk region:** 22a Götalands centrala slättbygder. Vänerslätterna. **Kust/havsregion:** - **Regionindelning för sjöar och vattendrag:** - **Agrara kulturlandskapsregioner:** - **Landskapsform:** Slätt med förkastningar och platåberg. **Riksvärde:** **Landskapstyp** **Naturtyp** **Vegetationstyp** **Arter** **Geologi** Odlingslandskap Naturbetesmark, äng Flora, fauna Geovetenskap Peneplan, platåberg, berggrundsstrati grafi, klintkust, De Geermoräner, klapperfält, strandvallar, talus Myrkomplex Svagt välvd mosse, excentrisk mosse, skålförmig mosse, platåförmigt välvd mosse Ädellövskog Flora, fauna 155

Värdeomdöme: Västgötaslättens västligaste platåberg med pelarförklyftande diabas i lodbranterna och välutvecklade talusbranter nedanför. Måktiga klapperstensfält finns vid Hallbergs sydostsida. Subkambriska peneplanet är blottat över stora ytor utmed Vänern. Regionens största sammanhängande ädellövskogar finns i branterna runt bergen. Mycket rik förekomst av kryptogamer med många rödlistade arter. Unik lokal för oceaniska lavar. Representativt odlingslandskap, med lång kontinuitet och stort inslag av naturbetesmarker och naturlig slättermark. Växtsamhällena är bitvis art- och individrika, med arter som svinrot, brudbröd, jungfrulin, darrgräs, trollsmultron, blodnäva, gullviva, prästkrage, stor blåklocka, bockrot, vildlin, stagg, vanlig nattviol, backnejlika, höskallra, kungsmynsta, slätterfibbla, kattfot, blåsuga, st Pers nycklar, brudsporre, slättergubbe, småfingerört, ormrot. I de värdefulla skogsmyrmiljöerna på Halle- och Hunneberg återfinns många för den naturgeografiska regionen representativa myrtyper med bl.a. skålförmiga och svagt välvda mossar. **Huvudkriterier:** A, B **Stödkriterier:** Storlek, mångformighet, naturlighet, kontinuitet, representativitet, nyckelområde. **Förutsättningar för bevarande:** Större landskapsförändrande ingrepp såsom täkter, kraftledning och nya vägar bör helt undvikas. Skogsbruket bör underkasta sig största naturvårdshänsyn till förmån för naturvården och friluftslivet. Anordningar som underlättar för och kanaliserar besökarna på platåbergen. Öppna hagmarker och slätterängar måste hävdas även fortsättningsvis. Bevarandet av våtmarkens värde kräver att områdets hydrologi skyddas mot dränering, vattenreglering, dämning och torvtäkt. Avverkning av sumpskogar, skogar på fastmarksholmar och i kantzoner bör ej utföras. **Säkerställande och internationell status:** Större delen av området är naturreservat. Området berörs av Natura-2000 områden (fågeldirektivet samt art- och habitatdirektivet). **Områdets huvuddrag:** Landskapet byggs upp av platåberg, rasbrant och slätt. Vid bergets fot bildas rasmarker med rik vegetation av bl a ädla lövträd, som kontrasterar mot de branta, kala bergssidorna och mot det öppna landskapet nedanför. Branterna är på många ställen ointagbara. Det föll sig därför naturligt att Halleberg blev en fornborg - den till ytan största i landet. Sedan gammalt var båda bergen i orostider en given tillflyktsort för människorna på den omgivande slätten. Stenvallarna på Halleberg anses ha anlagts under folkvandringstid, 400-500-talet e Kr, som försvarsmurar vid de mest lättillgängliga upparterna. Vid mitten av 1600-talet fanns det 16 små hemman på Hunneberg, vilka "mest av mulbete, skog och sjön hava sin profit". Staten blev ensam ägare till de båda bergen 1893. Redan under 1600-talet omtalas ett flertal kvarnar på och vid Hunneberg, vilka även Pehr Kalm nämner i sin reseskildring från 1742. Ännu på 1800-talet fanns dessa skvaltkvarnar kvar, vilka dock försvann i och med sjön Eldmörjans reglering 1854 och 1877. Regleringen 1854 innebar en sänkning av 3,5 till 4 m. Vattnet leddes i en sprängd kanal åt väster istället för det naturliga utloppet åt öster. På 1700-talet lät ägaren till Nygård vid Hunneberg anlägga ett kalk- och cementbruk, där bergets orsten förbrändes till kalk med alunskiffer som bränsle. Senare tillkom kalkbrännerier även vid Hols by, Tunhems Prästgård och Fristorp Bryngelsgård, vilka samtliga var igång i 156 början av 1800-talet. Även vid Skytteklev och Svallklev på Halleberg bröts och brändes kalk. Kalken användes till byggnadskalk, bl a vid byggandet av Trollhätte kanal, renhållningskalk och från mitten av 1800-talet även som konstgödsel.

Bränningen upphörde vid Hunneberg så sent som i slutet av 1940-talet. Längs hela Hunnebergs västsida liksom vid Skytteklev och Svallklev syns rester av kalkbrotten och ugnarna. Från 1950-talet till ??? bedrevs diabasbrytning på Hunnebergs nordöstra sida. Vid slutet av 1860-talet fanns endast några korta, knappt farbara vägar på bergen. Vid den tiden började dock ett större vägnät anläggas som 1890 omfattade omkring 6 mil. För att kunna transportera torv anlades 1919 en järnväg på Hunneberg. Idag täcks bergen av ett välutbyggt skogsbilvägnät och ett omkring 5 mil långt vägnät öppet för allmän trafik. *Naturgeografi och geologi* Geologiskt är området uppbyggt dels av urberg, som omger och underlagrar platåbergen dels av platåbergens egna bergarter. Huvuddelen av urberget byggs upp av gnejs. Genom långvarig erosion har överliggande berggrundslager skalats bort och gnejsen kommit i dagen. Under detta utvecklingsskede har terrängen successivt utjämnats och en helt avplanad berggrundsyta har skapats, ett s k peneplan. Det kom sedan att bilda underlag för de sedimentbergarter, som bygger upp platåbergen. Sedimenten, som bildat bergarterna sandsten, kalksten och alunskiffer, avsattes under kambrium och ordovicium för 500 till 600 miljoner år sedan. Ovanpå dessa sedimentära bergarter ligger sedan ett upp till 100 meter tjockt diabastäcke. Diabasen har stelnat ur en bergartsmälta, som underifrån trängt in i lagerföljden på olika nivåer. Inom stora delar finns diabasens stelningsstrukturer bevarade som s k pelarförklyftning. Diabasen, vars ålder är omkring 275 miljoner år, har skyddat de lättare nedbrytbara sedimentära bergarterna.

Avlagringsförhållandena visar också att Halle- och Hunneberg idag endast är rester av mer vidsträckta avlagringar. Nedbrytningen har successivt fått diabasväggarna att retirera och därmed frilagt underliggande sedimentära bergarter. Det material som härigenom brutits ner har samlats vid bergbranternas nedre delar, talus. De nu existerande talusavlagringarna, som tillhör den allttjämt pågående yngsta geologiska utvecklingen, har bildats efter det att inlandsisen lämnat området för knappt 12 000 år sedan. Mellan Vargön och Nordkroken finns några korta och låga moränryggar, s k De Geermoräner. Dessa är unika i södra Vänerområdet. När isen försvann var huvuddelen av platåbergen täckta av vatten. Genom landhöjningen försköts stränderna till allt lägre liggande nivåer. Vågorna bearbetade talusslutningarna och klapperfält med strandvallar bildades. Dessa framträder tydligast vid Hallebergs sydostända. Platåbergen är i sin helhet geovetenskapligt intressanta. Dessutom har vissa brantpartier bedömts ha mycket stort värde. Norra delen av Hallebergs västsida och det subkambriska peneplanet vid Nordkroken samt Hallebergs östsida från nordspetsen och runt sydosthörnet till Munkesten har bedömts ha de största geovetenskapliga värdena. *Klimat och hydrologi* Halle- och Hunnebergsområdet ingår klimatiskt i det mellansvenska låglandet med en maritim påverkan från både västerhavet och Vänern. Halleberg är mycket flackt och avdelas endast av ett par flacka dalgångar och ett klippbäcken med den enda sjön, Hallsjön. Till sjön och dess utlopp - Hallsjöbäcken - dräneras större delen av Halleberg. Hallsjöbäcken rinner utför sluttningen vid Nordkroken. 157 Hunnebergs platå uppdelas i ett högt randområde och ett lägre mittparti. Mot Lilleskogsdalen är randområdet lägre och dränering sker genom Byklev och Bastån till Göta älv. I det låga mittpartiet på Hunneberg finns sänkor och plana, lägre liggande partier som uppfylls av sjöar och myrmarker. *Vegetation* Vegetationen på och kring bergen är mycket mångformig. Platåerna täcks av magra barrskogar omväxlande med stora hyggesmarker och myrar. Mot platåkanten vidtar på många ställen en vacker randskog med tall och ek. Rasbranterna hör till de största och vackrast utbildade i Sydsverige och rymmer en rik flora samt ädellövskog med bl a lind, alm, ask, hassel, myskmadra, tandrot, vippärt; lundslok, skogssvingel och murgröna. Blockmarken uppvisar en karaktäristisk vegetationszonering som är obruten runt större delen av bergen. Vegetationens mångformighet avspeglas i det stora antalet kärlväxter. Från Halleberg har rapporterats omkring 550 arter. Detta kan jämföras med 300 - 400 arter i ett normalt svenskt skogsområde. I Ovandalen på Halleberg finns en ovanligt vacker ängsgranskog med yppig markvegetation med bl a ramslök, strutbräken och stinksyska. Under granarna finns ett välutvecklat buskskikt med hassel, olvon och skogstry. På Hallesnipen, Hallebergs nordligaste del, finns en i vissa delar urskogsläk blandskog med tall, gran och

ek. Öjemossarna på Hunneberg uppvisar en intressant vegetationsstruktur med myrmarker omväxlande med tallbevuxna bergknallar. Mossarna är belägna i Hunnebergs centrala del och är ett av bergens mest ödsliga och orörda områden. Bergens kryptogamflora uppmärksammades redan på 1800-talet och har varit föremål för flera undersökningar. Lavfloran är intressant då den innehåller oceaniska arter som är relativt ovanliga i Sverige. Dessa lavar är i första hand koncentrerade till den gamla skogen i branterna och på Hallesnipen som är lämpliga miljöer för de känsliga lavarna. Ett flertal intressanta mossor har också rapporterats från bergen. I Ovandalen- Hallesnipenområdet växer bl a ett par alpina arter. På alunskiffern som går i dagen på vissa ställen runt bergen uppträder kalkmossor och vid Nygård har en mossa påträffats som där har sin enda växtplats i landet. Flera intressanta svampfynd har också gjorts på bergen. Även bergens högre flora rymmer ovanligheter. Det förnämsta exemplet utgörs av växten fjällarv som på Halleberg har sin enda förekomst i Sydsverige. Till övriga ovanliga inslag hör purpurkniprot och ärtvicker. Sammanfattningsvis har vegetationen på Halle- och Hunneberg stora vetenskapliga värden. Ett flertal vegetationstyper, däribland små urskogsliknande rester, uppträder på en relativt begränsad yta. Flera ovanliga såväl högre som lägre växter förekommer och som helhet saknar rasbranternas vegetation motsvarighet i södra Sverige. *Djurliv* Halle- och Hunneberg har ett i många avseenden unikt och mångformigt djurliv. Området innehåller representativa exempel på en mångfald skilda naturmiljöer med tillhörande djursamhällen, från urskogsartade granbestånd till ädellövskogar. Dessutom finns myrar, kärr och småsjöar. Vidare finns inom området livsmiljöer för ett flertal sällsynta och i många fall hotade fågelarter såsom pilgrimsfalk, fiskgjuse, nötkråka och stenknäck. Bergplåtarna har en rik älgstam och kronhjorten, som inplanterades i mitten av 1950-talet, har numera en fast stam inom området. Från zoologisk synpunkt bedöms Halle- och Hunnebergsområdet som helhet ha mycket stort värde. Detta inte bara från regional och nationell synpunkt utan även i ett internationellt perspektiv. I de värdefulla skogs-myrmiljöerna på Halle- och Hunneberg finns många för den naturgeografiska regionen representativa myrtyper. 158 Svagt välvda mossor dominerar men även topogena kärr, fukthedar och sjömader förekommer. Bland kärleväxterna i våtmarkerna kan klockgentiana nämnas. **Anmärkningar:** Platåbergen är som helhet redovisade som områden med högsta naturvärde i länets naturvårdsprogram VMI-id: 08C4A01, 04; 08C5A01-03. Dikningar och torvtäkter påverkar en stor del av området. Området berör område av riksintresse för friluftsliv nr: FP 4, Halle- och Hunneberg. **Referenser:** *Naturinventering av Halle- och Hunneberg. I. Geovetenskap.* Länsstyrelsen i Älvsborgs län, 1975:3. *Naturinventering av Halle- och Hunneberg. II. Botanik.* Länsstyrelsen i Älvsborgs län, 1975:4. *Naturinventering av Halle- och Hunneberg. III. Zoologi.* Länsstyrelsen i Älvsborgs län, 1975:5. *Naturinventering av Halle- och Hunneberg. IV. Landskapsbildanalys.* Länsstyrelsen i Älvsborgs län, 1975:6. *Naturinventering av Halle- och Hunneberg. V. Friluftsliv 1 och 2.* Länsstyrelsen i Älvsborgs län, 1975:7. Älvsborgs läns museiförening 1978: *Halle- och Hunneberg. 1978.* Länsstyrelsen. 1976. *Natur i Älvsborgs län*, s 301 Länsstyrelsen. 1984. *24 utflyktsmål.* Bohlin A, Geijer M. 1988. *Flora över Halle- och Hunneberg.* Naturvårdsverket, 1994: *Myrskyddsplan för Sverige.* Solna. Länsstyrelsen i Älvsborgs län, 1994: *Våtmarker i Älvsborgs län.* Länsstyrelsen i Älvsborgs län, 1993:6.